

MIKAWANOH
KURIKULUM 2004: STANDAR KOMPETENSI
MATA PELAJARAN BAHASA DAN SAstra SUNDA SD/MI₁)
Yayat Sudaryat₂)

1. Pamuka Wacana

Taun 2004 mitembeyan dipakéna Kurikulum Standar Kompetensi (KSK) kalawan rampak sa-Indonésia. Ari nelahna mah kurikulum berbasis kompetensi (KBK). Munculna éta kurikulum téh teu bisa leupas tina kahanan kurikulum pendidikan di Indonésia, anu terus barobah geusan ngaluyukeun diri kana robahna kamekaran paélmuhan katut pamederih panéka jaman. Ari robahna kurikulum téh rata-rata antara 6--10 taun (Kurikulum 1968, 1975, 1984, 1994, jeung 2004). Bédana kurikulum téh pangpangna dina lebah titincakanana, nya éta dumasar kana jejer bahan, sistem unit, téma, jeung kompetensi. Kurikulumna teu goréng alias geus hadé, da anu héngkérna mah lebah prakna, praktékna, atawa impleméntasina.

Dina ieu tulisan dipedar perkara KSK dina pangajaran basa Sunda. Aya genep hal anu dipidangkeun dina ieu tulisan, nya éta (1) kompetensi jeung KBK, (2) prinsip-prinsip KBK, (3) pangajaran basa Sunda dumasar KBK, (4) susunan KBK basa Sunda, (5) padika pangajaran, jeung (5) silabus pangajaran.

2. Kumaha Kurikulum Standar Kompetensi?

Naon ari *kompeténsi* téh? Kompetensi mangrupa “kamampuh” anu eusina ngawengku kaweruh (kognitif), kamahéran (psikomotor), jeung ajén-inajén (afektif) dasar, anu diébréhkeun (diréfléksikeun) kana kabiasaan mikir jeung milampah. Ari kabiasaan mikir jeung milampah kalawan ajeg (konsisten) tur sinambung (kontinyu) bisa ngawujudkeun siswa jadi mampuh (kompetén) pikeun milampah hiji hal.

KSK mangrupa sapuratina rencana jeung panataan ngeunaan kompetensi jeung hasil diajar anu kudu dihontal ku siswa, meunteun, kagiatan diajar ngajar, jeung matéahkeun sumber daya atikan dina ngamekarkeun kurikulum sakola. Ari KSK téh tujulna atawa oriéntasina kana (1) hasil jeung dampak anu dipiharep muncul dina diri murid ngaliwatan runtuyan kagiatan diajar nu miharti, jeung (2) rupining hal anu diébréhkeun dumasar kana kabutuh.

Kumaha *prinsip-prinsipna* KSK téh? Prinsip-prinsip anu perlu dititinan dina makihikeun KBK, nya éta:

- a) Pangalaman diajar anu saimbang antara:
 - (1) *holistika*: kaimanan, katakwaan, ahlak, moral, jeung budi pekerti luhur;
 - (2) *étika*: sopan santun, tatakrama, soméah, hadé tata hadé basa;
 - (3) *logika*: akal, pikiran, rasio;
 - (4) *éstétika*: kaéndahan rasa, karsa, émosi;
 - (5) *kinestetika*: rengkuh, peta, pasemon, peta-badani/ragawi;
 - (6) *praktika*: prakna, lakuna, jeung latihan.
- b) Ayana kasadaran yén basa Sunda téh bagian penting tina budaya Sunda, sarta budaya daérah bagian tina budaya nasional.
- c) Ayana pangaruh globalisasi dina widang élmu jeung téknologi informasi katut komunikasi (komputer, internét), anu kudu diantisipasi dina wacana.
- d) Ayana kasadaran yén kamampuh pangaweruh jeung kaparigelan basa

- Sunda nu bener tur merenah bisa dipake nyiar kipayah: “*life skills*”.
- e) Satata dina kasempetan: siswa luhur, tengah-tengah, jeung handap.
 - f) Diajar taya watesna, salila hirup (“*long life education*”).
 - g) Museur ka siswa (*subject oriented*) kalawan meunteun anu sinambung tur kompréhensif.
 - h) Pamarekan gembleng-masagi (*menyeluruh*) jeung mimitran.
 - i) Ngukuhan dalitna bangsa (integritas nasional).

KSK kudu bisa méré (1) dasar-dasar pangaweruh (kognitif), (2) kamahéran atawa kaparigelan (psikomotor), jeung (3) sikep nu alus (aféktif). Éta tilu aspék téh kudu méré pangalaman nu pikaresepeun ka diri siswa. Ari pangalaman diajar nu pikaresepeun téh, ceuk UNĒSCO, nyoko kana opat pilar, nya éta:

- (a) diajar mikanyaho (*learning to know*),
- (b) diajar migawé (*learning to do*),
- (c) diajar mibanda (*learning to be*), jeung
- (d) diajar milampah hirup babarengan (*learning to live together*).

Diajar mikanyaho (*learning to know*) diolah dina uteuk (hemisper) katuhu. Kacékasan uteuk (*kecerdasan otak*) ajénna 10%, sésana mah (90%) nyoko kana hal-hal nu patali jeung (*emotional, spiritual, social*) *question*. Anu aya dina uteuk kudu nyambung jeung nu aya dina haté. Naon sababna ka kolot kudu hormat tilawat, lantaran kolot gedé jasa ka urang. Geura tengetan ieu pupuh Masakumambang, minangka hasil ‘guneman haté jeung pikiran (uteuk)’.

Hé barudak kudu mikir ti leuleutik,
manéh kahutangan,
ku kolot ti barang lahir,
nepi ka ayeuna pisan.

Diajar migawé atawa kaparigelan (*learning to do, skill*) nétélakeun yén diajar téh lain ngan semet inget wungkul, dapon apal waé. tapi kudu ngarti tur surti, malah kudu parigel, boh ngucapkeunana boh migawéna. Nya ucap nya lampah (?) Diajar basa, lain keur élmu, tapi keur gaul (komunikasi). Lain diajar tata basa heula, tapi langsung bacéo, torojogan nyarita. Sing nepi ka bisa cas-cés-cos ngawangkong.

Diajar mibanda (*learning to be*) nétélakeun yén kamampuh, kamahéran, jeung batin atawa afektif kudu jadi milikna sorangan. Siswa diajar ngawangun panyangkemna sorangan kalawan rancagé (*students learn best by actively constructing their own understanding*). Ku cara kitu dipiharep siswa bisa asup kana “Gapura Panca waluya”, lima lawang pikeun hirup barina hurip, salamet di dunya jeung di ahérat, nyaéta *cageur, bageur, bener, pinter*, jeung *singer*, tapi henteu *kabalinger*.

Diajar milampah hirup babarengan (*learning to live together*) nyoko kana diajar ngelompok téa. Ku cara ngelompok siswa bisa gawé babarengan, rempug jukung sauyunan, ka cai jadi saleuwi ka darat jadi salebak. Dina diajar sing bisa silih élédan (*sharing*) jeung babaturan. Patali jeung diajar hirup babarengan aya pupuh Pucung anu unina kieu.

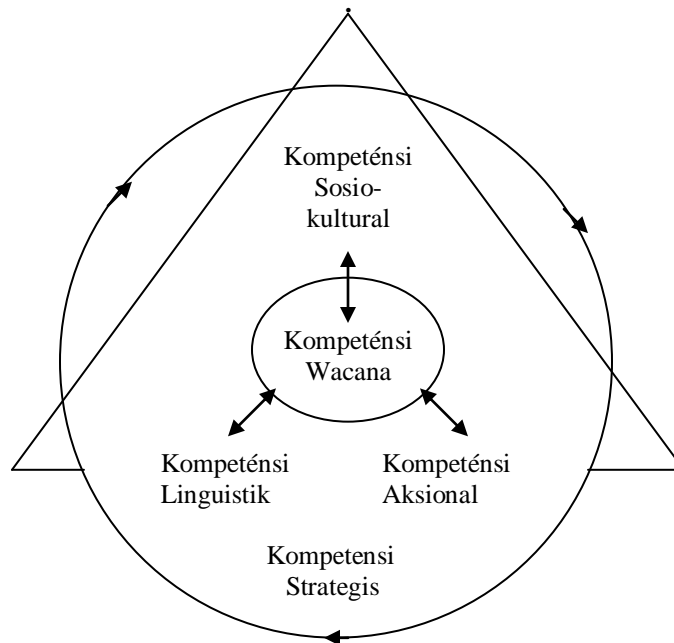
Utamana jalma kudu réa batur,
Keur silih tulungan,
Silih titipkeun nya diri,
Budi akal ngan ukur ti pada jalma.

Tina opat pilar diajar téh, siswa sing jadi “teuneung jeung ludeung” dina nyorang pakumbuhan. Robah sikepna, tina “sawios abdi mah di pengker”, jadi kudu aya di baris hareup. Sikep ngabaékeun kana diajar lantaran teu boga buku, “atuda teu gaduh artos kanggo mésér buku”, kudu dirobah “sanajan teu gaduh artos, buku mak tetep ngagaleuh”.

2. Ka mana loyogna Kompetensi Basa jeung Sastra Sunda?

Anu has tina KSK téh ayana istilah *kompeténsi*. Ceuk dina basa Sunda mah, sarua jeung ‘kamampuh’. Eusina mangrupa kaweruh (kognitif), kamahéran (psikomotor), jeung ajén-inajén (aféktif) dasar, anu diébréhkeun (diréfléksikeun) kana kabiasaan mikir jeung milampah. Ari kabiasaan mikir jeung milampah kalawan ajeg (konsisten) tur sinambung (kontinyu) bisa ngawujudkeun siswa jadi mampuh (kompetén) pikeun milampah hiji hal.

Kompeténsi basa jeung sastra Sunda nyoko kana kompetensi wacana, anu nurutkeun Celce-Murcia *et al.* (1995:10), ngalibetkeun rupa-rupa kompetensi paripolah (*actional competence*) anu ngawengku kompetensi polah ucap keur basa lisan jeung jeung kompetensi rétorik keur basa tulis; kompetensi sosial budaya (*sociocultural competence*), kaasup kompetensi sastra, jeung kompetensi strategis (*strategic competence*). Baganna kieu.

3. Raraga KSK Basa jeung Sastra Sunda

Anu nelah KBK, kiwari mah disebutna *Kurikulum 2004: Standar Kompetensi Mata Pelajaran Basa jeung Sastra Sunda* (disingget KSK). Eusina diwangun ku dua bagian, nya éta bubuka jeung eusi. Wincikanana kieu.

a. Bab I Bubuka, anu ngawengku tujuh rupa:

- (1) Rasional: Rujukan formal jeung kondisional,
- (2) Wangenan,

- (3) Fungsi jeung tujuan,
- (4) Ruang lingkup,
- (5) Standar Kompetensi Lintas Kurikulum,
- (6) Standar Kompetensi Bahan Kajian Basa jeung Sastra Sunda,
- (7) Standar Kompetensi Mata Pelajaran Basa jeung Sastra Sunda (SD/MI)
- (8) Rambu-rambu

b. Bab II Kompetensi, Indikator, jeung Materi Lulugu (Pokok)

Kumaha ari susunan KSK téh? Raraga KSK Basa jeung Sastra Sunda disusun dina opat unsur utama, nya éta:

- (i) *Standar kompetensi*, anu mangrupa gambaran umum kamampuh basa jeung sastra, anu nyoko kana opat kaparigelan, nya éta ngaregepkeun, nyarita, maca, jeung nulis.
- (ii) *Kompeténsi dasar*, anu mangrupa pedaran ngeunaan kamampuh minimal anu kudu dicangking ku siswa waktu komunikasi lisan jeung tulis;
- (iii) *Indikator*, anu mangrupa pedaran kompetensi anu leuwih husus anu kudu dicangking ku siswa pikeun cecekelan dina meunteun kahontalna hasil diajar.
- (iv) *Matéri pokok*, anu mangrupa wangunan paelmuan basa jeung sastra Sunda minangka alat komunikasi; jeung

Kompeténsi, materi pokok, jeung indikator ngamuara kana opat kaparigelan basa jeung sastra, nya éta (1) ngaregepkeun, (2) nyarita, (3) maca, jeung (4) nulis. Dipatalikeun kana sastra, ngaregepkeun jeung maca nyoko kana aprésiasi sastra, nyarita jeung nulis nyoko kana éksprési sastra. Tengetan contona.

4. Rambu Pangajaran Basa jeung Sastra Sunda

Kumaha ari *rambu-rambu* jeung *padika pembelajaran* basa jeung sastra Sunda? Pangajaran basa jeung sastra Sunda anu dumasar kana kompetensi miboga rambu-rambu kieu.

- (1) Enas-enasna, diajar basa téh nya éta diajar komunikasi. Ku kituna, Pangajaran basa Sunda dipuseurkeun kana kamampuh siswa dina komunikasi lisan--tulis.
- (2) Pangajaran basa Sunda ditujukeun sangkan siswa weruh, mahér, jeung alus sikepna kana basa jeung sastra Sunda.
- (3) Kecap boga kalungguhan penting dina mekarkeun kognisi siswa. Kandaga kecap bisa ngabeungharan kekecapan siswa.
- (4) Pangajaran sastra Sunda ditujulkeun sangkan siswa mampuh ngaaprésiasi jeung ngaekprésikeun karya sastra, anu engkéna boga kaweruh sastra.
- (5) Kompetensi dasar dipuseurkeun kana kamaheran basa: maca, nulis, nyarita, jeung ngaregepkeun. Konsép basa jeung sastra dibaurkeun (diintegrasikeun) kana pangajaran kamahéran basa.

5. Pamunah Wacana

Sakitu baé heula. Moal panjang-panjang, bilih kalah réa salah. Mugia katampi tur aya maunahna. Sing jadi jampé pamaké dina ngawulangkeun basa jeung sastra Sunda anu hade tur merenah. Cag, ah! (**Pangancikan, 160305**).

KELAS IV

1. Menyimak (*Ngaregepkeun*)

4.1 Standar Kompetensi: Mampu menyimak, memahami, dan menanggapi berbagai jenis wacana lisan berupa *carita pondok*, *guguritan*, dan *béwara*.

Kompetensi Dasar	Indikator	Materi Pokok
4.1.1 Menyimak <i>carita pondok</i> .	<ul style="list-style-type: none">• Dapat mengajukan dan menjawab pertanyaan untuk memperjelas pemahaman.• Dapat menceritakan hal-hal yang menarik dari cerita.• Dapat menanggapi cerita teman dengan bertanya.• Dapat menghubungkan pengalaman sendiri dengan memperhatikan penggunaan kalimat dan pilihan kata.	<i>Carita pondok</i> .

2. Berbicara (*Nyarita*)

4.2 Standar Kompetensi: Mampu mengungkapkan pikiran, perasaan, dan keinginan secara lisan dalam bercerita, menceritakan benda di lingkungan, menyampaikan permintaan, menegur (*nyaram*), memberi tanggapan, mengkritik atau memuji dengan alasan, menyebutkan, menjelaskan, dan *paguneman*.

Kompetensi Dasar	Indikator	Materi Pokok
4.2.1 Bercerita tentang kegemaran.	<ul style="list-style-type: none">• Dapat menceritakan kegemaran sendiri dengan menggunakan kalimat campuran (tunggal dan majemuk).• Dapat menceritakan kegemaran sendiri dengan lafal dan intonasi (<i>lentong</i>) yang benar.	Kegemaran

3. Membaca (*Maca*)

4.3 Standar Kompetensi: Mampu membaca, memahami, dan menanggapi bentuk dan jenis wacana tulis (teks) dengan membaca dalam hati, membaca apresiasi, membaca percakapan, melantunkan puisi, dan membaca cepat.

Kompetensi Dasar	Indikator	Materi Pokok
4.3.1 Membaca apresiasi.	<ul style="list-style-type: none">• Dapat menyebutkan tokoh-tokoh cerita.• Dapat menyimpulkan gagasan pokok dari cerita.• Dapat menyimpulkan hubungan analogis dari cerita.• Dapat menceritakan kembali isi cerita.	Dongeng fabel

4. Menulis (*Nulis*)

Standar Kompetensi: Mampu mengungkapkan pikiran, perasaan, dan keinginan secara tertulis dalam bentuk menulis *sisindiran*, surat, esai, laporan, dan *guguritan*.

Kompetensi Dasar	Indikator	Materi Pokok
4.4.1 Menulis narasi.	<ul style="list-style-type: none">• Dapat merencanakan tulisan narasi dengan baik.• Dapat menyusun kerangka karangan.• Dapat mengembangkan kerangka kerangan dengan kalimat sederhana.• Dapat melengkapi cerita di awal, tengah, dan akhir menjadi karangan utuh.	Karangan narasi

